

– Bildat 1953 –

Sällskapet Gamla Örebro

∞ Medlemsblad våren 2023 ∞

Sällskapet
Gamla Örebro
fyller 70 år!

Byggnader får ofta namn efter innehåll. Mellan 1984 och 2022 fanns här en hamburgerrestaurang och då hette det allmänt McDonaldshuset. Annars är det en av Örebro's vackraste byggnader. Ett stenhus i fem våningar uppfört 1896. Det var då man började bredda Rudbecksgatan västerut, som tidigare var betydligt smalare.

I detta nummer:

- Nippe minns sin barndom
- Vilhelm Renhults arkitektur spred sig till andra orter
- Örebro – Pålsboda järnväg kallades för Gurklisten

Från ordförandens skrivbord!

Kära medlemmar!

Sällskapet Gamla Örebro firar 70 år i år. Vi har redan påbörjat firandet med vår jubileumsalmanacka, som gjorde succé. De 200 exemplar är slutsålda. Vi planerar även en jubileumsbok, som ska ligga klar efter sommaren. Just nu är drygt hälften av boken redan skriven, som innehåller olika avsnitt skrivna av våra medlemmar. Vi planerar även andra saker under året, för att uppmärksamma vårt jubileum.

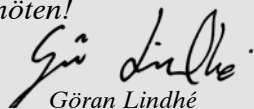
Den 19 augusti kommer Sällskapet vara medarrangör vid ett annat jubileum, det som rör Eyravallens 100-årsjubileum. Det kommer förstås förläggas till arenan, som sedan många år heter Behrn arena.

Vi själva kommer också uppmärksamma Eyravallens 100-årsjubileum efter vårt årsmöte den 8 mars i Frälsningsarméns lokal på Kungsgatan. På tal om det. Vi har nu haft fyra möten där och är nu riktigt inbodd. Personalen där tar väl hand om oss, både när det gäller det tekniska och kaffeserveringen. Att lokalen dessutom är så pass lättillgänglig är ju också viktigt.

Vi är också stolta att kunna konstatera att Sällskapets medlemsantal bara växer, trots att en del föreningar minskat under pandemin. Vi är nu 380 st. och flera antecknade sig för medlemskap under vår medverkan på Litteraturens lördag, den 19 november. Vi syns på olika håll i media och vår sekreterare och webbredaktör Christer Lässman förser vår hemsida med diverse rapporter och intressanta länkar.

Även på Facebook håller vi till, där vi lägger in olika gamla bilder. För att verkligen understryka att det rör sig om ett jubileumsår kommer vi publicera en bild varje dag, under hela året. Vi har ju även ett eget stort bildarkiv. Visserligen ännu inte digitaliserat och öppet för allmänheten, som Stadsarkivet och Länsmuseumets fina bildsamlingar, men det är något vi siktar mot i framtiden.

Varmt välkomna ska ni vara till vårens möten!

Göran Lindhé

Vilhelm Renhults arkitektur spred sig till andra orter

Christer Lässman

Vår styrelsemedlem Christer Lässman är som många vet väl bevandrad i Örebroarkitekten Vilhelm Renhults skapelser i vår stad. Här gör Christer en jämförelse mellan arkitektidéer på Örebrobyggnader och ett av Eskilstunas förnämre byggnadsverk, Strandpalatset.

Merparten av husen som arkitekt Vilhelm Renhult ritade byggdes i Örebro, faktiskt över hundratalet. Det var fabriksbyggnader, kyrkor, affärer och bostadshus.

Fastigheterna utanför Örebro är inte så väldokumenterade som de som byggdes i Örebro. Dessa finns det en del skrivet om, främst genom Bengt Svenssons C-uppsats "Vilhelm Renhult – arkitekt i Örebro" från 1977.

De hus som jag känner till utanför Örebro är säkert bara en delmängd av flera som ritades av Vilhelm Renhult. Strandpalatset, som dock numera är rivet, låg i Eskilstuna.

De övriga byggnaderna jag vet ligger i Arboga, Kopparberg och Hallsberg. Strax utanför stadskärnan i Örebro hittar vi husen där han själv, hans föräldrar och bror bodde, Bäckebo och Tjällmora i Hovsta. Dessutom Björkebo, som ligger i Adolfsberg, och fungerade som

café 1938–1943 och drevs av Primus Frycklund.

I Eskilstuna uppfördes 1913 Strandpalatset på Strandgatan efter ritningar av Vilhelm Renhult. Trots allmänhetens stora protester revs det 1979, men år 2010 bildades bostadsrättsföreningen Strandpalatset vars namn kommer från den gamla byggnaden.

Strandpalatsets arkitektur är kanske inspirerad av jugendhusen som stadsarkitekt Magnus Dahlander ritade mitt emot Hamnplan i Örebro, de fyra husen som ligger på Olaigränd och var klara 1904. Speciellt taken med de olika geometriska formerna, triangel och båge.

Balkongerna ger dock lite annorlunda intryck på Strandpalatset där Renhult använder sig av sina typiska smidesbalkonger. Dahlanders balkonger på Olaigränd är utformade av trä och ser idag annorlunda ut mot hur de såg ut från början. Idag ger de nästan intryck av

*Strandpalatset i Eskilstuna har många likheter med olika Örebrobyggnader.
Bildkälla: Lindebilder*

Olaigränd i Örebro.

att vara amerikanska balkonger, läs New Orleans. Från början var balkongerna mindre och även fasaderna var rikligt dekorerade.

Strandpalatsets arkitektur går även att jämföra med det s.k. Chokladpalatset på Rudbecksgatan 29 och 31, husen är byggda 1914 och 1915. De är också ritade av Vilhelm Renhult. Liknande är också den rusticerande grunden, gjord i kalksten och höjden på fyra våningar stämmer väl överens.

Geometriska former på tak som på Strandpalatset finns även på

Renhults skapelser på Olaigatan 41 och 43. Dessa hus är också byggda vid ungefär samma tidpunkt som Strandpalatset, 1914 respektive 1916.

Egentligen hette det Källenska huset, men i folkmun blev det aldrig något annat än Strandpalatset. Här bodde invånare som hade det relativt välbeställt. Trots palats och rikemanskvarter revs det alltså på 70-talet. Så det har inte bara varit i Örebro som Vilhelm Renhults fina arkitektur fått känna på grävsoppan.

Chokladpalatset, Rudbecksgatan 29 och 31 i Örebro.

**Meddela vår kassör
Jan Hallqvist
din mailadress!**

Det vore bra om vi får in så många mailadresser som möjligt så att vi snabbt kan nå våra medlemmar om det blir ändringar i programmet. Maila till, jan@aphallqvist.se

Örebro – Pålseboda järnväg kallades för Gurklisten

Leif Wester

Här tänker jag berätta om en järnväg ÖPJ Örebro-Pålseboda-Järnväg. Hela sträckningen för NÖJ var Norrköping via Finspong vidare över Pålseboda och fram till Örebro S, totalt 131,9 Km. Järnvägen var smalspår 891 mm, vilket innebär att spåret var smalare än det normala 1435 mm.

Men låt mig börja från början. Finspångs Styckebruk tillsammans med övriga järnbruk i närheten som t.ex. Sonstorp, Hällestad, Ljusfalls-hammar, Borggård, Hjortkvarn m.fl. hade under lång tid haft stora problem med sina transporter av råvaror och för sina färdiga produkter till och från bruken. Samtliga bruk var och några än i dag verksamma inom stål och järn.

Malm och järn är mycket tungt och omaket med att få fram råvarorna från Bergslagen till bruken måste man försöka att göra något åt. Därför gick man samman med i första hand bruksägaren Carl Ekman vid Finspångs Styckebruk att försöka att lösa problemet. Man bestämde sig för att bygga en järnväg från Finspång fram till Pålseboda. Spårvidden bestämde man till 891 mm vilket motsvarar tre svenska fot. Det fanns också ett förslag att dra järnvägen fram till Hallsberg, men man fastnade ändå för Pålseboda. Att dra järnvägen fram mot Pålseboda var naturligt när nu stambanan Stockholm Göteborg kom för-

bi Pålseboda 1862. Arbetet med att bygga järnvägen startade 1872 och 1874 var man så framme i Pålseboda. Att avsluta järnvägen med lilla Pålseboda var av förklarliga skäl inte särskilt lyckat när man hade en så pass stor stad som Örebro endast några få mil därifrån, vilket förhoppningsvis skulle kunna ge järnvägsbolaget betydande trafikuppgifter och därmed ökade intäkter.

Byggstart

Den 1 april 1899 sattes den första spaden i jorden för att färdigställa ÖPJ. Från de första kalkylerna av bygget till dess start hade priserna skjutit i höjden, från de kalkylerade 650 000 till 700 000 kr. Två intressenter hade visat intresse för att bygga järnvägen, men man tyckte från ledningens sida att det var för dyrt så man bestämde sig för att bygga den i egen regi.

Som ansvarig för bygget utsågs löjtnant Blomgren. Från vissa aktieägare blev man nu oroliga och menade att man skulle ta ett beslut om att senarelägga starten av byg-

Redan 1896 gjordes de första funderingarna om en förlängning av PFJ, som nu lyssnade till namnet NÖJ Norra –Östergötlands-Järnvägar. Efter en träff med landshövdingen i Örebro gav man uppdraget till Ingenjör J Grönvall att göra ett förslag till att dra järnvägen från Pålseboda över de nu torrlagda Kvismaresjöarna in till Örebro.

get. Alltnog konstaterade man att ett uppskov med bygget med största sannolikhet skulle innebära att järnvägen aldrig skulle bli byggd så förslaget återtogs. Råls inköptes, så även ett sexkopplat ånglok från NOHAB Nydqvist & Holm AB nr 485. Loket fick namnet Örebro. På NÖJ fick loket nr 9. Vidare inköptes två konduktörsfinkor, 30 stolpvagnar och tre personboggievagnar.

Helt problemfritt var det ändå inte, bland annat diskuterades det om hur man skulle kunna korsa stambanan i Pålseboda. Arbetet fortskred vidare in mot Örebro. Vid Kvismare kanal var man tvungen att bygga en bro och den skulle dessutom vara vridbar för att inte hindra den sjöfart som eventuellt skulle verka där. Arbetet gick vidare norrut mot Hidingsta och Mark.

Här ser ni lok nr 9 som först hette Örebro. (Ur Leif Westers samling.)

Mark station ligger på en liten höghäls i förhållande till Örebro. Linjen gick därför i en rätt kraftig lutning, vilket gjorde att tunga godståg ibland kunde få det besvärligt att ta sig upp mot Mark station. Jag vill också avslöja att det går berättelser om hur påhittiga pojkar smetade såpa på rälsen för att sedan i skydd av skogen betrakta ett slirande ånglok, med röken kraftigt stigande mot skyn. Ett enkelt och billigt nöje för grabbarna, (för det var väl bara pojkar som gjorde sådana hyss?). Men ack så frustrerande för lokpersonalen.

Man mötte på svårigheter även här i Örebro, men av helt annat slag än man gjorde i Pålsboda. I Örebro kom man i tvist om en landsvägsövergång vid infarten till Örebro S. Denna tvist blev så pass allvarlig att den måste dras inför domstol, men som järnvägen gick segrande ur. Denna tvist gjorde att stämningen inte på något sätt un-

derlätade umgänget mellan järnvägsbolaget och staden Örebro. Här kom faktiskt att finnas tre par bommar.

Den 5 januari 1901 öppnades järnvägen för trafik och Örebroarna hade nu fått möjlighet att ta sig direkt till Norrköping, utan att som i dag fara runt ända in i Södermanland för att ta sig dit med tåg. Hela sträckan Pålsboda- Örebro blev 30,7 km. Kan tilläggas att en tredje skena inlades på ÖSKbJ Örebro Skebäcks- Järnväg 1908 för att nå Örebro Pappersbruk. Smalspårtrafiken upphörde 1951 och tredje skenan revs 1955 om jag inte minns helt fel.

I Nerikes Allehanda kunde man läsa följande.

”Invigningståget afgick från Pålsboda efter intagen frukost kl 1,45 med landshöfdingarna De la Gardie i Linköping och Svedelius i Örebro, järnvägens besiktningsmän, bolagets styrelse, byggnadschef och ingenjörer m.fl. inbjudne.” Vidare

Strax före Örebro Södra fanns inte mindre än tre par bommar som behövde korsas. Bilden visar Frykstensgatan västerut, som den hette då. (Bildkälla: Örebro Stadsarkiv.)

Bilder ur min samling som visar Örebro S vid olika tillfällen, troligen vid den första provkörningen med en spritt ny rälsbuss 1939 och den andra visar järnvägens byggnad i Örebro S omkring 1900.

kunde man läsa ”Talaren slöt att på uppdrag af kronprinsen, regenten förklara den öppnad och utbringade ett lefve för konungen, beledsagat af fyrfaldigt hurrarop.”

Banan mellan Örebro och Pålsboda slutbesiktigades 21 oktober 1902 och befanns klar och godkänd för en hastighet av 40 km/tim.

Jag och mitt förhållande till ÖPJ- NÖJ- SJ

För egen del är jag uppväxt strax öster om Örebro, närmare bestämt Brickebacken helt nära Tybble 3,8 km från Örebro S. Vid Tybble korsade järnvägen den gamla riksvägen mellan Örebro och Norrköping och min hemadress var Norrköpingsvägen 122. Varje dag som jag gick till skolan var jag tvungen att korsa banan och den där belägna banvaktsstugan. Det hände allt emellanåt att jag fick hjälpa till med att stänga vägbommen, senare med hjälp av vanliga bommar som reglerades med hjälp av ett vevstativ. Tanten och jag kom bra överens och det kunde hända att jag kunde få ett glas saft som tack för hjälpen.

Minns än i dag hur hon med hjälp av en handpump vid diskbänken kunde pumpa upp vattnet i glaset. När jag var inne och hälsade på kunde jag också höra hur en ringsignal ljöd i köket och jag fick då veta att om några minuter måste jag gå ut och stänga grindarna för nu kommer snart tåget. Snacka om att vara låst vid sin post.

Minns också hur NÖJs oxblodsfärgade rälsbussar såg ut, minns även hur ångloken puffade på trots mina mycket unga år. Tänkte väl inte då så mycket på vilka lok det var som kom dragande, alla var för mig vid den åldern lika. En annan bild som sitter kvar är hur föraren nästan alltid lutade sig utanför hytten för att se bättre. Första gången som jag riktigt reagerade på hur ett lok såg ut var när det kom ett ensamt ånglok som var alldeles blankt och hade en liten vagn alldeles bak. Alla lok på NÖJ var tanklok, men det var första och sista gången det kom ett tenderlok upp till Örebro som jag vet. Troligen en provkörning skulle jag tro.

Den 1 juli 1950 försvann NÖJ som järnvägsbolag och detta be-

Nippe minns sin barndom

Nils-Åke Carlsson

I förra delen berättade jag om hur många butiker det fanns i Tybble centrum i början. Samtidigt var Tybblegården färdig och dess första föreståndare var Rune Altaner, där fanns också ett fritidshem med hans fru Mary Altaner som föreståndare.

Här min första järnvägsbild som jag tog 1957. Platsen är just vid stigningen upp mot Mark station. Observera också den lilla signalen till vänster om rälsbussen, som visar hur mycket banan stiger i promille.

rodde på att järnvägen förstärktes. Detta innebar att SJ från och med då ansvarade för allt på banan.

En annan iakttagelse som jag gjorde var att godstågen blev allt färre på linjen och detta berodde naturligtvis på att allt gods flyttades över till normalspåret. På slutet var det endast en liten Z4p med någon enstaka finka på släp. Om nu gods-trafiken blev mindre så var alltid persontrafiken livlig på sträckan in och ut från Örebro. Någon riktig lysande järnvägssträcka blev väl aldrig ÖPJ och slutet närmade sig för NÖJs norra del.

En liten fundering så här lite efteråt

Var det då så klokt att riva upp järnvägen 1962 eller inte?

Jag är nog inte rätt person att fråga, men låt mig visa på lite fakta.

Lek med tanken att vi gör en resa och året är 1944. NÖJ är fortfarande ett privat företag, NÖJs egna gamla HC rälsbussar står för trafiken och jag tittar i tidtabellboken nr 118. Vi tar tåg nr 3 som avgår från Örebro S kl 14.53 och är i Pålshoda 15.32, tidsåtgång 39 minuter.

Vi tar nu bussen idag och reser med Länstrafiken buss 727. Bussen avgår 14.24 och är i Pålshoda 15.27. Tidsåtgång 1 timme och 3 minuter.

Tidsskillnad 24 minuter. Slutsats; det gick således hela 24 minuter snabbare att åka med NÖJs gamla rälsbuss 1944 än vad det gör med att åka buss i dag. Nu får ni själva avgöra om det var klokt att riva upp spåret eller inte.

Det fanns olika föreningar på gården. En av dem var ABF och tillsammans med dom var jag med och startade Tybble Unga Örnar.

Till börja med, hade vi vår mesta verksamhet på gården.

Det första vi startade var en bordtennisgrupp. Så småningom växte vi till Örebros största avdelning och

då fick vi också en lokal i källaren på Drakenbergsgatan 43, som vi fick dela med Pingstkyrkan.

Det blev dock en del dispyter. Bland annat gillade dom inte när vi haft flaskinsamling och hade ett 20-tal säckar tomflaskor stod i lokalen. Det luktade finkel i lokalen flera veckor efteråt.

Tybble 1959, där det högre centrumhuset är under byggnad. Till vänster i framkanten syns gårdet där Nippe och hans vänner lekte.

Tybble centrum 1964, med både ICA och Konsum.

Efter en tid slog vi oss ihop med Almby Unga Örnar, och blev då Tybble-Almby Unga Örnar, då fick vi också en källarlokal på Kyrkvärdsvägen 10. Som mest hade vi över 200 medlemmar och tio olika grupper igång. Dessutom deltog vi i många gemensamma arrangemang med andra föreningar och Tybblegården. Något som var väldigt populärt som Unga Örnar hade, var Bullerbyträffar på söndagarna. Med Bullerbyfilm, lekar, aktiviteter och fika. Det var alltid fullsatt.

På Tybbletorget ordnades varje år en stor julmarknad, som arrangerades gemensamt av Tybblegården, föreningarna och affärsmännen. Unga Örnar i Tybble var jag ansvarig för 1960-1980, då jag tog över ansvaret för Vivalla Unga Örnar.

Kring verksamheten på Tybblegården finns många berättelser. Bland annat kastades TV:n ut genom fönstret, vid ett tillfälle. Tybblegården hade en bred verksamhet. Mycket olika aktiviteter, caféverksamhet, fältverksamhet ute i området m.m. Till gården hörde också en motorgård, som låg vid gamla järnvägsspåret, bortom Tybble.

År 1964 övertalade den dåvarande föreståndaren Gösta Jansson mig att börja som fritidsledare på timtid. På den tiden jobbade jag som kontorist på Örebro Pappersbruk om dagarna. Året 1966 upptäckte jag att jag älskade att jobba med ungdomar. Jag sa upp mig på bruket och började plocka ihop till en heltid, genom att jobba som fritidsledare, vaktmästare och husmor på Tybble och andra gårdar.

En del av dom jag minns från Tybblegården var bland annat nämnde föreståndaren Gösta Jansson och assistenten Lars-Göran Jordhammar, också fast anställd. Dessutom timanställda Roland Jonasson, Rune Thornberg, Inga Asplund, Dolly Fritz, Berit Strid, Ray Reinholdson, Tomas Andersson och Gunnar Öhrberg med flera, minns jag också.

Blev kvar där till 1968, då jag fick fast heltidstjänst som assistent på Fritiden i Baronbacken, hann också med Oxhagegården och Varbergagården. År 1972 omskolade jag mig till fritidspedagog och förblev det till 2007, mesta tiden i Vivalla.

Det fanns tre gator i Tybble, Drakenbergsgatan, Gustav Clasons Gata och Tybblegatan. Mycket har hänt i Tybble på dom här 60 åren. När det gäller Almby kan jag berätta att på gårdet där vi lekte, mellan Prostvågen och Rudbeckiusvägen, där ligger nu Tybblehemmet med seniorboende och nya Almbyskolan.

Våra gamla hus där jag bodde på Kyrkvärdsvägen är inte längre gråa, bruna och gröna. Men husen finns kvar, nu med nya hyresgäster. Vet att några av oss som hade vår lyckliga barndom där, flyttat tillbaka som vuxna. Vår lägenhet såldes 2007 när mamma flyttade till Adolfsbergshemmet.

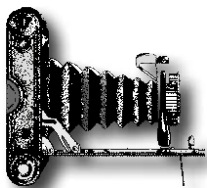
Program, våren 2023

Onsdagen den 8 februari kl. 18 i Frälsningsarméns lokal på Kungsgatan. Håkan Pettersson berättar om och visar bilder på Örebros musikscener under årens lopp.

Onsdagen 8 mars kl. 18 i Frälsningsarméns lokal på Kungsgatan. Årsmötesförhandlingar. Efteråt uppmärksammar vi Eyravallens 100-årsjubileum med några gamla filmer. Sällskapet bjuder på fika och till detta kommer vi presentera några avsnitt ur kommande boken.

Onsdagen 12 april kl. 18 samling utanför Johnsson Metall på Osmundsgatan. Kent "Kuli-Kent" Ivarsson berättar om Kulimotorn, som tillverkades i Örebro. Det blir även en rundvandring i industrimuséet. Föranmälan till 070-555 41 81 innan 10/4.

Lördagen den 20 maj bussutflykt till Arboga. Samling kl. 9.00 vid Tappstället på Söder. Vi besöker Jäders bruk och spelar kugel i Ahlölfsparken, innan vi intar lunch på valfritt matställe. Därefter guidning av staden och till sist ett besök vid Arkivcentrum, som också finns i Arboga. Kostnad 200:- (lunch ingår ej i priset). Anmälan till Göran på 070-555 41 81, senast 18/5.

"Fotografen som gick runt hörnet"

Här kommer bild 25 och 26 i vår serie om den okände fotografen på 30-talet.

Hörnet Ekersgatan och Lövstagatan. Den öppna platsen kunde även tjäna som parkering. Till vänster ser vi K.E. Zanders charkbutik. Han hade även affärer på Engelbrektsgatan 46 och Norrgatan 17.

Sturegatan – Kristinagatan, med K. Lagersons Speceri & Diverseaffär. Även han drev filial, som låg på Järnvägsgatan 14. Det här var ju en tid då det fanns flera matvaruaffärer i varje kvarter.

Styrelsen för Sällskapet Gamla Örebro

Bankgiro 849-8354

Swish 1231797901

Medlemsavgift 100:-/medlem. Familj 150:-

Org.nr 875000-6531

Hemsida: www.hembygd.se/sallskapet-gamla-orebro

Facebook: www.facebook.com/sallskapet.gamla.orebro

Ordförande

Göran Lindhé 070-555 41 81 goranlindhe@hotmail.com

Kassör/vice ordförande

Jan Hallqvist 070-510 03 60 jan@aphallqvist.se

Sekreterare/Webmaster

Christer Lässman 070-5803939 christer.lassman@gmail.com

Övriga ledamöter

Ture Jönestam 019-18 25 46

Gustaf Hallqvist 076-147 91 70 gustaf@aphallqvist.se

Maiken Mattisson 019-31 19 62 majkenmattisson30@gmail.com

Hans Lundholm 070-633 10 52 hans.lundholm@telia.com

Suppleanter

Karin Schill 070- 742 51 11 karin.schill@opnakanalen.se

Hans Ekström 070-671 15 61 hans.ekstrom4801@gmail.com

Layout Medlemsbladet

Berndt Eliasson 073-035 54 03 ble@brevet.se

Medlemsbladet utkommer med två nummer per år.

Ansvarig utgivare: Göran Lindhé

Redaktion: Göran Lindhé, Berndt Eliasson

Handkolorerade vykort

Rudbecksgatan österut när förra seklet var ungt. Inte så mycket trafik som idag, och en cyklist kunde till och med våga sig ut i körbanan. Allt är rivet förutom de två fastigheterna i fonden, närmast Drottninggatan.

Redan i början av 1900-talet hade man påbörjat det omfattande arbetet med att bygga Södra Strandgatan. I bakgrunden ytterligare en byggnad som fått byta namn. Sparbankshuset hette det från 1892 och senare skulle man kalla det NA-borgen. Numera är det hotell.